

When does Davening End? / Yehoshua Grunstein

שולחן ערוך [או"ח קל"ב/ב] - אסור לאדם לצאת מבית הכנסת קודם "קדושה דסידרא".

הרמ"א [שם] - אומרים אחר סיום התפלה "עלינו לשבח" מעומד

משנה ברורה [קל"ב/ז] - מ"א כתב בשם **האר"י** שיאמרוהו אחר כל הג' תפלות וכן נוהגין במדינתנו

הלבוש [או"ח קל"ג] - כטעם ג' ברכות אחרונות שבתפילה שהוא כעבד שקבל פרס מרבו שמשתחוה והולך לו , שזה גם כן נראה לי טעמא במה שאומרים "עלינו לשבח" אחר כל התפלות, כדי לשבח יתברך ולכרוע לפניו יתברך כשאומרים "ואנחנו כורעים" וכו', ואחר כך לצאת מבית הכנסת שהוא כמו עבד שנוטל רשות מרבו שמשתחוה והולך לו .	המאירי [ברכות ל"ב] - כשם שהוא צריך לשהות מעט קודם התפילה, כך הוא צריך לשהות מעט אחר התפילה שלא יהא כפורק משאוי מעליו והולך לו... ומכאן תקנו לומר פסוק של "אשרי" קודם תפלה, וכן לטעם שאחרי תפלה תקנו קריאת שיר מזמור או "עלינו לשבח" וכ"כ הט"ז [או"ח קל"ב/ב, ד"ה "כתב"]	הב"ח [או"ח קל"ג] - לתקוע בלבבינו קודם שנפטרים לבתיהם יחוד מלכות שמים... והאלילים כרות יכרתון לתקן עולם במלכות שדי, כי אז גם כי יש לכל אחד מישראל משא ומתן עם הגוים עובדי עבודה זרה וגילוליהם ומצליחים, לא נפנה לבבינו אל האלילים ולא יעלה במחשבה חס ושלוש שום הרהור עבירה
---	--	--

הסבר הרב סולובייצ'יק [הררי קדם ב/ק"ט] - דין בגמר התפילהאו... לאומרה בשעה שיוצאים מבית הכנסת

Ramification # 1 - When Do You Count Sefira?

הרב סולובייצ'יק [הררי קדם ב/ק"ט];

דאם "עלינו" הוי גמר התפילה, כיון שהספירה היא מצוה בפני עצמה... "עלינו" קודמת לספירה משום תדיר ושאינו תדיר	אבל אם "עלינו" נאמר על גמר תפילתו ויציאתו מבית הכנסת, אם כן דינו לספור קודם, ורק אחר כך סמוך ליציאתו מבית הכנסת הוא אומר "עלינו" ויוצא
---	--

Ramification # 2: Shacharit/Musaf, Mincha/Maariv

שו"ת קול מבשר¹ [ב/ל"א] - על דבר הריב, אשר נתהווה בבית הכנסת דחבורת "תלמוד תורה" דפ"ק

טשערנאוויץ אודות אמירת "עלינו לשבח" אחר תפילת שחרית של שבת:

אשר אנשים אחדים מתי מספר רוצים להנהיג כעת בבית הכנסת הנ"ל לומר "עלינו" גם בשחרית של שבת	ורוב גדול... מתנגדים... באומרים כי בכל בתי הכנסיות שבעירנו (קרוב לשמונים כן ירבו) אין אומרים "עלינו" בשבת רק במוסף...
---	---

ודבר זה הסיב מחלוקת עצומה, ושני הצדדים הגישו תעצומותיהם לפני בצירוף ה בד"צ לשמוע דעת תורה

בזה":

שו"ת תורה לשמה [קמ"ח] - לפעמים הרבה מזדמן שאין אומרים "עלינו לשבח" אחר	משנה ברורה [קל"ב/ז] - בבתי כנסיות גדולות שמתפללין תפילת מעריב סמוך למנחה = אין אומרים "עלינו" אחר
---	--

¹ רבי משולם ראטה, 1875-1963, רב ברומניה וציוני, עלה בשנת 1949, חבר מועצת הרבנות הראשית, פסק לומר הלל בברכה ביום העצמאות.

<p>גמר תפלת מנחה, ד"עלינו" שיאמרו אחר תפלת מעריב קאי גם אמנחה</p> <p>שו"ת קול מבשר [ב/ל"א]- ואפשר מטעם זה יש מקומות שאין אומרים אותו בתפילת מנחה כמש"כ המג"א (ק"יב ס"ק א בשם תולעת יעקב) משום דזה תיקנו דווקא קודם שהולכים לבתיהם, משא"כ לאחר מנחה ברוב המקומות אין נפטרים לבתיהם רק מתפללים מעריב אחר כך.</p>	<p>תפלת מנחה של יום הכפורים... זה מנהג טעות ושיבוש, כי אמירת "עלינו לשבח" אחר כל תפלה הוא חשוב וצורך גדול...ואם כן השתא ביום קדוש ונורא כזה שהוא יום הכפורים...איך לא יאמרו השבח הזה אחר תפלת המנחה, הא ודאי שצריך לזהר ביותר לאמרו</p>
--	--

הרב סולובייצ'יק [הררי קדם ב/ק"ט]; יש שנוהגים לומר עלינו בשבת לאחר תפילת שחרית, ואומרים עוד פעם לאחר מוסף [וכן נהגו בבתי המדרש של חסידי ויזניץ]. ופולגתם היא במה שכתבנו:

<p>דאם הוי גמר עבודתו ויציאתו מבית הכנסת...אם כן דינו להאמר רק כשגומר סדר התפילה של אותו יום.</p>	<p>אם "עלינו" הוא חלק מהתפילה, אם כן בכל תפילה צריך לומר "עלינו" בפני עצמו...</p>
---	---

Ramification # 3: Shabbat and Yom Tov

שו"ת קול מבשר [ב/ל"א]-... (ולפי מה שמסיים ה"ח ר"ס קל"ג בטעם אמירת "עלינו"...כשיעסוק במשא ומתן עם העכו"ם לא נפנה לבבינו אל האלילים...א"כ, בשבת, דלא שייך ה"ט כיון שאינו עוסק אז במשא ומתן = אין לומר "עלינו" בשום תפלה, וכן נראה דעת ה"טור שלא הזכיר מענין אמירת "עלינו" רק בחול אחר שחרית בר"ס קל"ג, ובסי' רל"ז [או"ח] אחר תפלת ערבית...

Ramification # 4: Kaddish After Aleinu

הרמ"א [סו]: ויש מי שכתב על צד הקבלה, שלא לחלוץ [תפ"א] עד שאמר בהם ג' קדושות וד' קדישים, דהיינו לאחר קדיש יתום, והכי נוהגים המדקדקים

<p>המשנ"ב [שם נ"ו]-טעות סופר הוא, ובאמת צריך לומר ג' קדישים... (1 חצי קדיש שקודם ברכו, 2 וחצי קדיש שאחר תפילת י"ח, 3) וקדיש שלם שאחר ובא לציון.</p>	<p>המשנ"ב [שם נ"ו]- ומכל מקום משמע מפמ"ג ושאר אחרונים דבמקומות שנוהגים לומר "קדיש יתום" בכל יום אחר "עלינו", טוב שלא לחלוץ עד אחר קדיש יתום.</p>
--	---

הרב סולובייצ'יק [נפש הרב, עמ' קמ"ז];

<p>ולדעת שאר האחרונים, ה"קדיש" שלאחר "עלינו" אינו אלא קדיש יתום, ובדליכא אָבֵל אין צריך לאומרו בכלל. ולדעת רוב האחרונים דס"ל דתפילת "עלינו" אינה נאמרת בתורת גמר התפילה, היה נ"ל שגדר אמירתה הוא בתורת היתר יציאה מבית הכנסת.</p>	<p>סבירא ליה לרמ"א...שאומרים קדיש יתום אחר "עלינו" ואפילו אין יתום בבית הכנסת, ...דיש לסיים את התפלה בקדיש. ולפיכך אית ליה להרמ"א שצריך שיהיו התפילין עליו עד לאחר ה"קדיש" שלאחר "עלינו", שאינה נאמרת בתורת "קדיש יתום" אלא בתורת גמר התפילה, וצריך שיהיו התפילין עליו עד לאחר גמר התפילה</p>
---	---

יא. **המשנה ברורה** (סי' סה ס"ק ט) כתב שאדם השומע ציבור אומרים עלינו לשבח, חייב לאומרו עמהם "שכן דרך ארץ" לא לפרוש מהציבור באמירתו. אך נחלקו הדעות מה דינו של אדם הרגיל להתפלל בנוסח

אשכנז המקדים לומר עלינו, ועתה הוא מתפלל בבית כנסת שמתפללים בו בנוסח ספרד, האם עליו לשוב ולומר פעם נוספת עלינו יחד עם הציבור בסיום התפילה.

ובספר תפילה כהלכתה (פרק יז הערה לא) הביא את דעת הגר"צ אבא שאול והגר"ש אלישיב, שאדם זה יאמר עלינו פעמיים: פעם אחת בתפילתו, ולאחר מכן ישוב ויאמר עלינו עם ציבור המתפללים בנוסח ספרד בסיום התפילה. וכן מובא בספר אשי ישראל (פרק כו סעי' טו, ושם בהערה מג) בשם הגר"ש אויערבך והגר"ח קנייבסקי. לדעת פוסקים אלו, גם במקרה הפוך, אדם המתפלל בנוסח ספרד שנמצא בבית כנסת שמתפללים בו נוסח אשכנז, צריך לומר עלינו עם הציבור, ולאחר מכן יאמר עלינו בנוסח תפילתו שלו. אולם לדעת הגר"י פישר (תפילה כהלכתה, שם) המתפלל בנוסח אשכנז שאמר בתפילתו עלינו לשבח אינו חייב לאומרו פעם נוספת עם הציבור המתפלל בנוסח ספרד, ובפרט שיכול על כל פנים לכרוע עם הציבור בשעה שאומרים עלינו. וכן מובא בספר אבני ישפה על הלכות תפילה (פרק ו אות יג) בשם הגר"ש דבליצקי, וטעמו משום שדברי המג"א שיש לומר עלינו עם הציבור נאמרו רק למי שאינו עוסק בתפילה באותה שעה, אך אם עוסק בתפילתו רשאי להמשיך ולהתפלל כמנהגו ואינו צריך להפסיק מתפילתו לומר עלינו. ונראה לדון בזה על פי המבואר לעיל שגדר אמירת עלינו לשבח תלוי בנוסח התפילה: לפי נוסח אשכנז הסיבה והטעם לאמירת עלינו היא משום "גמר התפילה", ולפי נוסח ספרד הסיבות הן גם משום "גמר התפילה" וגם מטעם של "היתר יציאה מבית הכנסת". ומעתה יש לומר שהמתפלל בנוסח ספרד במנין שבו מתפללים בנוסח אשכנז, ודאי צריך לומר עלינו לשבח פעם אחת עם הציבור ופעם נוספת כשמסיים את תפילתו שלו בנוסח ספרד, מדין "היתר יציאה מבית הכנסת".

וכעין זה מפורש **בשו"ת שבט הקהתי** (ח"ד סימן מה) שנשאל: "מי שהוא עדיין באמצע התפילה והציבור אומרים עלינו, שכתבו האחרונים דיש לומר עלינו עמהם מפני שהוא שבח גדול, אחר כך כשגומר התפילה, האם חוזר ואומר עוד הפעם עלינו". ופסק שבט הקהתי שיחזור ויאמר עלינו כשגומר התפילה, על פי דברי הב"ח (המובא לעיל **אות ה**) שטעם אמירת עלינו בסוף התפילה הוא כדי "לתקוע בלבנו קודם שנפטרים לבתינו יחוד מלכות שמים", ולכן לפי דברי הב"ח צריך לומר עלינו פעם נוספת כשגומר את תפילתו, אע"פ שכבר אמרו עם הציבור.

וכשרגיל להתפלל בנוסח אשכנז המקדימים לומר עלינו לשבח לאחר קדיש תתקבל, ועתה מתפלל בבית כנסת שמתפללים בו בנוסח ספרד, יתכן שאין עליו חיוב לומר פעמיים עלינו לשבח, אלא יאמרו רק על סדר תפילתו מדין "גמר התפילה", שהרי לפי נוסח אשכנז אין דין לאומרו כ"היתר יציאה מבית הכנסת".

עלינו לשבח לאחר ברית מילה וקידוש לבנה

יב. בשנת תשמ"ח נפגשתי באקראי עם ידידי רבי אברהם כהן, ראש ישיבת נשמת ישראל בירושלים, בשדה התעופה של לונדון, ושאלתי אותו מדוע נהגו לומר עלינו לשבח לאחר קידוש לבנה ולאחר קיום מצות ברית מילה. לאחר ששוחחנו שלח לי הרב כהן מכתב תשובה, ותוכן דבריו:

לכאורה לא מובן מדוע לא תיקנו בדורות הראשונים את נוסח התפילה, שהרי מצינו בחז"ל שהלכות תפילה נלמדות מתפילת חנה, צורת העמידה והדיבור ועוד הלכות תפילה, ומעניין שאת **נוסח** התפילה עצמה לא העתיקו ממנה, ואפילו דוד המלך שחיבר ספר תהלים, יש בו רק שירות ותשבחות, אך איננו יודעים מה היה נוסח תפילותיו של דוד המלך, אלא כל יום היה מתפלל לפי צרכיו. וגם נוסח התפילות שהתפללו האבות הקדושים אברהם יצחק ויעקב, ונוסח תפילותיו של משה רבנו, לא ידוע לנו.

ומכאן אנו למדים כי בדורות הקדמונים לא היה קבוע נוסח התפילה, מכיון שכל אדם התפלל מעומק לבו ובשפתו הוא, שזהו עיקר התפילה, שהרי "העושה תפילתו קבע אין תפילתו תחנונים" (ברכות פ"ד מ"ד).

ולכן עד שבאו אנשי כנסת הגדולה ותיקנו נוסח תפילה כללי, כל אחד ואחד היה מתפלל מקירות לבו לפי צרכיו.

ומשום כך כתב הרב כהן, גם כשתיקן יהושע בן נון את עלינו לשבח, לא תיקן "תפילה" כדי לצאת בה ידי דין תפילה, אלא טעם אחר היה עמו: כאשר נכנסו בני ישראל לארץ ישראל ראה יהושע בן נון שיש צורך לתקן את אמירת עלינו לשבח מחשש שבני ישראל יושפעו מעובדי האלילים יושבי הארץ. ולכן הדגיש את השבח "שלא עשנו כגויי הארצות ולא שמנו כמשפחות האדמה" - כדי להוציא מלבם של הטועים והתועים שיש כוחות אחרים זולתנו יתברך, ולהצביע על כך שכל הניסים והנפלאות שראו במלחמות עם יושבי הארץ היו אך ורק מכח הבורא. ואמנם בתקופה מאוחרת יותר, תיקנו לומר עלינו לשבח לאחר התפילה, כדי לשנן השכם והערב שלא תהיה טעות בכך שהכל מונהג ומושגח על ידי הקב"ה.

בכך הסביר הרב כהן את מנהג אמירת עלינו לאחר ברית מילה כי "אחר שמלין תינוק ומוציאים דם, אפשר ח"ו לטעות אחר עבודה זרה שהיה בהם כמה צורות של עבודה בהריגה, שריפה והוצאת דם, לכן תיקנו לומר מיד אחר הברית עלינו לשבח, כדי שלא יבואו לטעות אחר עניינים וכוחות אחרים, אלא אנחנו כורעים ומשתחוים להקב"ה. ולכן אפשר להבין את המנהג לומר עלינו לשבח לאחר קידוש לבנה, כיון שקידוש לבנה מברכים בחוץ ברבים ומקדשים את הלבנה בחידושה, ואפשר לטעות שיש כוח עצמי וסגולה ללבנה, לכן אומרים אחר קידוש לבנה עלינו לשבח, שלא יטעו" (ומקור הדברים בביאור הלכה ס"י תכו ד"ה ומברך).

אכן לפי המבואר לעיל שתפילת עלינו לשבח נחשבת כחלק מהתפילה כיום, וממוקמת ב"גמר התפילה", ותפקידה לסיים את סדר התפילה באמירת שבח גדול "שלא עשנו כגויי הארצות", נראה לבאר שגם לברית המילה וגם לקידוש לבנה יש בחינה של תפילה, ולכן בגמר עשייתן אומרים עלינו לשבח שהוא כ"גמר התפילה".

קידוש לבנה: בשו"ת מהרש"ג (ח"ג סימן ה) הקשה מדוע המצוה לברך את הלבנה פעם בחודש נקראה בשם "קידוש לבנה", וכי איזה קידוש לבנה יש כאן והלוא אין כאן אלא ברכה. ובתחילה רצה לומר שטעות נשתרשה בפי ההמון ובאמת צריך לומר **חידוש** הלבנה, והח' נתחלף בק', אך לבסוף כתב שמכיון שהבית יוסף והדרכי משה בסי' תכ"ו כתבו בלשון "קידוש", ודאי תורת אמת היתה בפיהם, וכפי שכבר מובא בדברי רבותינו הראשונים בלשון "קידוש לבנה" (במהרי"ל בהל' ראש חודש ובספר האשכול בפרק כג).

וביאר בספר סוד החשמל, שמצוה זו נקראה "קידוש לבנה", מלשון **קדושה**. והוא מבסס את דבריו על מאמר חז"ל (סנהדרין מב, א) תנא דבי רבי ישמעאל אלמלא לא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהם שבשמים כל חדש וחדש דיים. אמר אביי הלכך נימרנהו מעומד. ומבואר מזה שקידוש לבנה הוא באותה בחינה של קדושה שאומרים בתפילה, וכשם שקדושה בעמידה כך קידוש לבנה נעשה בעמידה. ובמסכת סופרים (פרק כ) נאמר: "ואין מברכין על הירח אלא במוצאי שבת כשהוא מבושם ובכלים נאים ותולה עיניו כנגדה ומיישר את רגליו ומברך". וכתב בספר יסוד ושורש העבודה (ט, א) שבקידוש לבנה "רגליהם רגל ישרה כבתפילת שמונה עשרה לצד מזרח דווקא". וכן מובא בסידור אוצר תפילות, שבקידוש לבנה יש לעמוד כשהפנים לצד מזרח כדרך תפילה.

הרי שגם בקידוש לבנה יש ליישר את רגליו ולהתפלל לכיוון מזרח, כדוגמת התפילה, וכאמירת קדושה שיש ליישר בה את הרגליים כאמור במלאכים "ורגליהם רגל ישרה" (שו"ע או"ח ס"י קכה סעי' ב). ועוד נאמר במסכת סופרים: "ורוקד ג' רקידות כנגדה ואומר ג' פעמים כשם שאני רוקד כנגדך ואיני נוגע בך כך

אם ירקדו אחרים כנגדי [להזיקני] לא יגעו בי". וגם זה בבחינת ג' ה"רקידות" שבעת אמירת הקדושה "מנענעים גופן ונושאים אותו מן הארץ" (רמ"א או"ח סי' קכה שם).
כמו כן מתפללים בקידוש לבנה לגאולה ולחידוש תפארת עם ישראל כחידושה של הלבנה: "וללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שהם עתידים להתחדש כמותה ולפאר ליוצרים על שם כבוד מלכותו".

מכל זה אנו למדים שקידוש לבנה דומה לתפילה ובפרט לסדר הקדושה בתפילה. ומעתה מבואר היטב מדוע מסיימים את קידוש הלבנה באמירת עלינו לשבח, שכן כמבואר לעיל, גדר תפילת עלינו לשבח הוא "גמר התפילה", ולכן גם בסיום קידוש לבנה ראוי לגמור את התפילה באמירת עלינו לשבח.
[ולפי זה יש לדון בחידושו של הנודע ביהודה (או"ח סימן מא) שנשאל במקרה שבליל קריאת המגילה הסתיים זמן קידוש הלבנה, ובאמצע הקריאה נתפזרו העננים וניתן לקדש את הלבנה - האם יש להפסיק באמצע קריאת המגילה כדי לקדש את הלבנה. ופסק הנודע ביהודה שיש להפסיק את קריאת המגילה כדי לקדש את הלבנה. ואם כן יש לדון במקרה שהפסיקו את קריאת המגילה כדי לקדש את הלבנה, האם אומרים עלינו לשבח בסיום קידוש הלבנה, כבכל קידוש לבנה, כי יש לסיים את תפילת קידוש הלבנה בעלינו לשבח מדין "גמר תפילה". או שבמקרה זה אין צורך לומר עלינו לשבח בסיום קידוש הלבנה, כי בלאו הכי יאמרו עלינו לשבח בסיום תפילת ערבית, לאחר קריאת המגילה, וצ"ע].

ברית מילה: כתב הרמ"א (יו"ד סי' רסה סע' יא) שהסנדק נחשב כמקטיר קטורת. ובביאור הגר"א הוסיף: "דהוא דומה לקרבן וכמ"ש בזהר סוף פרשת לך לך". וכן מובא בפירוש רבנו בחיי (בראשית יז, יג) וז"ל: "ועל דרך המדרש מצות מילה היא כענין קרבן, וכשם שדם הקרבן לכפרה על המזבח כך דם המילה מכפר, ועל כן מצותה ביום השמיני, כי הקרבן לא יכשר עד יום שמיני, שנאמר (ויקרא כב, כז) ומיום השמיני והלאה ירצה, וכשם שכתוב בקרבן (שמות כט, לג) ואכלו אותם אשר כפר בהם, שאכילת הקרבן לכפרה כך ישראל עושין סעודה ביום המילה. ועוד גדול כוחה יותר מן הקרבן, שהקרבן בממונו והמילה בגופו".

על פי זה אפשר לומר, שמאחר ויש בברית מילה בחינה של הקרבת קרבנות, וזהו כעין תפילה לכפרה, יש לומר עלינו לשבח לאחר הברית, כפי שאומרים תמיד עלינו לשבח בגמר התפילה.
ואמנם מובא בפוסקים (ש"ך יו"ד סי' רסה ס"ק כד; משנ"ב סי' כה ס"ק נה) ש"ביום שיש בו מילה ראוי שלא לחלוץ [תפילין] עד אחר המילה כי מילה היא אות ותפילין הם אות". ולפי המבואר לעיל יתכן להוסיף, שמכיון שחולצים תפילין רק לאחר סיום התפילה, לכן ביום שיש ברית מילה בבית הכנסת לאחר סיום התפילה, יש להמתין ולחלוץ את התפילין רק לאחר הברית, כי רק סיום הברית נחשב ל"גמר התפילה", ורק אז ניתן לומר תפילת עלינו לשבח שהיא "גמר התפילה".

יג. והנה ראוי לציין כי ברית מילה בראש השנה נעשית בבית הכנסת, כפי שפסק בשו"ע (או"ח סימן תקפד סע' ד), שמלין בין קריאת התורה לתקיעת שופר. וביום הכיפורים פסק השו"ע (סי' תרכא סע' ב) "מילה ביום הכיפורים מלין בין יוצר למוסף אחר קריאת התורה ולאחר המילה אומרים אשרי". ובדומה לכך, פסק הרמ"א (או"ח סימן תרצג סע' ד) "כשיש מילה בפורים, מלין התינוק קודם קריאת המגילה". ומכל זה רואים שמקומה של ברית המילה היה בבית הכנסת, ונקבע בסמוך לקריאת התורה.

ואכן כתב האדר"ת בספרו תפילת דוד (עמ' נא) וז"ל: "מה שנהגו בשאר מקומות לאמר "עלינו" בברית מילה, או אחרי קידוש לבנה, אם כי יאות מאוד מה שנזכר שם שלא עשנו כגויי הארצות ושלא שם חלקנו כהם, בכל זאת נ"ל ששנתרבב המנהג מאז הונהג שיהיו כל הברית מילה בבית הכנסת, והיו מביאים

התינוקות עוד קודם אמירת עלינו, למען יהיו כל העם עדיין שם משום פרסום המצוה, ואחר זה הוא שאמרו עלינו". ומכל זה יש ללמוד שיתכן שמתוך המנהג לערוך את ברית המילה בבית הכנסת, וכן מאחר וקידוש לבנה נעשה בדרך כלל בבית הכנסת, נשתרבב המנהג לומר עלינו לשבח בסיום קידוש לבנה וברית מילה, כי כפי שנתבאר לעיל, גדר תפילת עלינו לשבח הוא "היתר יציאה מבית הכנסת", ולכן מכיון שלפני היציאה מבית הכנסת אומרים עלינו לשבח, גם בסיום קידוש לבנה וברית מילה הנעשים בבית הכנסת נהגו לומר עלינו לשבח כ"היתר יציאה מבית הכנסת", ויתכן שמתוך כך כבר נהגו לומר עלינו לשבח לאחר קיום מצוות אלו גם כשאינן נעשו בבית כנסת.

* * *

עלינו לשבח בתפילות ראש השנה ויום כיפור

יד. עתה נשאר לבאר את מיקומה המיוחד של תפילת עלינו לשבח **באמצע התפילה**, במוסף של ראש השנה ויום הכיפורים.

והנה אמנם במשך כל ימות השנה תפילת עלינו לשבח היא "גמר התפילה" או "היתר יציאה מבית הכנסת", כמבואר לעיל. אולם בראש השנה נאמרת תפילה זו בתפילת מוסף של ראש השנה, כחלק מפסוקי סדר המלכויות. וכפי שהבאנו לעיל (אות ג) הסיבה לכך היא, שתוכן תפילת עלינו לשבח רובו ככולו עוסק בתיקון מלכות השי"ת בעולם ובשבח יחודו וממשלתו של מלך מלכי המלכים הקב"ה. אך תשובה זו מיישבת רק את הכללת תפילת עלינו לשבח בתפילת מוסף של ראש השנה, ואילו ביום כיפור שלכאורה אין בו "סדר מלכויות", יש להבין מדוע תיקנו לומר בו את תפילת עלינו לשבח. ולא זו בלבד, אלא שתיקנו לאומרו רק בחזרת הש"ץ של מוסף, בעוד שבראש השנה נאמרת תפילת עלינו לשבח גם על ידי היחיד בתפילת לחש, וגם דבר זה צריך תלמוד.

וביאור הדברים נראה על פי דברי הגרי"ד סולובייצ'יק (מובא בספר הררי קדם, חלק א, סימן סג) שהקשה מדוע בסיום ברכת קדושת היום ביום הכיפורים אומרים: "בא"י מלך מוחל וסולח וכו' מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הכפורים", והרי אמירת "מלך" היא אמירת מלכויות, והרי ברכה זו איננה ברכת מלכויות, ומדוע איפוא צריך להזכיר מלכות בברכה זו. וביאר הגרי"ד: "אך עיין ברמב"ם בסידור בסוף ספר אהבה וז"ל, ברכה האמצעית של צום יוה"כ הערבית ושחרית וכו' אלוקינו ואלקי אבותינו מחול לעוונותינו ביום צום הכפורים הזה מחה והעבר פשעינו כו' עד ומבלעדיו אין לנו מלך מוחל וסולח ומלך וכו' אלוקינו ואלוקי אבותינו מלוך על כל העולם כולו בכבודך והנשא על כל הארץ ביקרך והופע בהדר גאון עוזך וכו' עכ"ל. וזה ממש כנוסחת התפילה בראש השנה שמתפלל על מלכויות בגוף הברכה, ולפי זה מוכח מהרמב"ם דלקושטא יש ברכת מלכויות ביום הכפורים".

ובספר נפש הרב (עמוד ריא) ביאר את דברי הגרי"ד: "בשמונה עשרה ביום הכיפורים, היות **וענין המלכויות הוא חלק מעניינו של יום הכיפורים** כמו שהוא מעניינו של יום בראש השנה, לפיכך מן הנכון להוסיף ב' הוספות אל תוך הנוסח של כל התפילות, על פי נוסח הרמב"ם הנ"ל: [א] קודם שאומרים קדשנו במצוותיך וכו' "מלוך על כל העולם כולו בכבודך וכו'", (כמו בראש השנה) עד - בכל משלה, ורק אח"כ להמשיך ולומר קדשנו במצוותיך וכו'. [ב] סמוך לחתימה אחר שאומר ומבלעדיך אין לנו מלך מוחל וסולח, יש להוסיף "ודברך מלכנו אמת וקיים לעד" (כמו בראש השנה), וכן נדפס במחזורים בסמוך לחתימת קדושת היום דברכות ההפטרה".

ומבואר בדברי הגרי"ד, **שגם בתפילת מוסף של יום הכיפורים יש להזכיר את ענין המלכויות**, ודבר זה בא לידי ביטוי במטבע הברכה האמצעית שיש להזכיר בו "מלך".

ובטעם הזכרת "מלכויות" ביום הכיפורים, נראה על פי ביאורו של אבי מורי שליט"א בספרו עיונים בפרקי אבות (פרק ד משנה יז), בתשובה לשאלה שבראש השנה אין כל זכר לוידוי שהוא מעיקרי התשובה, ומדוע איפוא נכלל ראש השנה **בעשרת ימי תשובה**, ואם כן מהו גדר ה"תשובה" בראש השנה, שבגינה נמנה כראשון מעשרת ימי התשובה. וביאר אבי מורי: "בספר חסידים (אות כח) מוסבר שעל האדם השב בכל לבבו ובכל נפשו להתדבק בבוראו, כי עצם התדבקות זו, היא המונעת מאתו מלשוב ולחטוא. ותשובה זו, של דבקות מוחלטת בבורא, אכן מתבצעת אל נכון בראש השנה, על ידי תקיעת השופר, ותוך כדי הברכה הרביעית - היא ברכת מלכויות, בתפילות ובפסוקים הנאמרים בברכה זו, וכמובא בגמרא (ראש השנה טז, א) אמר הקב"ה, אמרו לפני מלכויות זכרונות ושופרות, מלכויות כדי שתמליכוני עליכם. עיקר התקיעות נתקנו על סדר התפילה של שלש ברכות אלו, **ובכך מקבל האדם על עצמו עול מלכות שמים בלא תנאים**. קבלה זו מתבטאת אל נכון על ידי קיום מצות תקיעת שופר שהיא מן הלב ולא מהמוח והשכל, **בכך מתקיימת מצות תשובה ביום זה שהוא הראשון לעשרת ימי תשובה**, ללא כל חשבונות של חטאים וחייטוט בעוונות העבר, כי אם בהתדבקות מוחלטות בהבורא ית' ובקבלה כנה ואמתית לעתיד". כלומר, על ידי המלכת הקב"ה נחשב ראש השנה כיום הראשון לעשרת ימי תשובה, משום שזוהי תחילת הדרך לחזור בתשובה.

ועל פי דבריו מבואר ענין המלכויות ביום הכיפורים, ואף שבודאי עיקרו של יום הכיפורים נועד לתשובה בדרך של וידוי ובקשת מחילה, אולם מן הראוי לשלב בו גם את הדרך לחזור בתשובה על ידי התדבקות בבורא המושגת בהכרה שלימה במלכות השי"ת בעולם. ולכן גם ביום הכיפורים נכלל ענין המלכויות במטבע התפילה.

ומעתה נוכל לבאר מדוע נקבעה אמירת עלינו לשבח דווקא **בחזרת הש"ץ** של תפילת מוסף ביום הכיפורים, מלבד הזכרת המלכויות במטבע התפילה. כי הקביעות בתוך חזרת הש"ץ מלמדת על חשיבות אמירת עלינו לשבח **בציבור**, וכנראה רצו להדגיש בכך את "**תשובת הציבור**", כלומר, את השותפות של **היחיד** כחלק **מכלל הציבור** בעשיית התשובה ביום הכיפורים, וחובתו מלבד תשובתו כיחיד, להכלל בתשובה של כל הציבור. שהרי "אין מלך בלא עם", ולכן רק בתפילת הציבור – בחזרת הש"ץ, יש צורך בהזכרת המלכויות ביום כיפור.

קטגוריה:

• [רץ כצבי ירח האיתנים](#)

תפריט ניווט

- [עברית](#)
- לא בחשבון
- [שיחה](#)
- [תרומות](#)
- [יצירת חשבון](#)
- [כניסה לחשבון](#)
- [דרשני](#)
- [שיחה](#)
- [קריאה](#)
- [הצגת מקור](#)

• [גרסאות קודמות](#)

עוד

חיפוש

פרשני

• [עמוד ראשי](#)

• [ערך/צור ערך פרשני](#)

• [שינויים אחרונים](#)

• [שאלות פתוחות](#)

• [עץ דפדוף](#)

• [הוראות כתיבה](#)

דרשני

• [עמוד ראשי](#)

• [שינויים אחרונים](#)

• [ערך דרשני חדש](#)

• [הוראות כתיבה](#)

ויקישבה

• [עמוד ראשי](#)

• [שינויים אחרונים](#)

• [דף אקראי](#)

• [תרומה לאתר \(הקדשות\)](#)

קהילה

• [עקרונות עריכה](#)

• [עזרה](#)

• [ארגז חול](#)

• [זכויות יוצרים](#)

• [מילון](#)

• [מדיניות והנחיות](#)

• [דיונים](#)

yeshiva.org.il

אנציקלופדיה תלמודית

מיקרופדיה תלמודית

הדפסה/ייצוא

יצירת ספר

הורדה כ-PDF

גרסה להדפסה

כלים

דפים המקושרים לכאן

שינויים בדפים המקושרים

דפים מיוחדים

קישור קבוע

מידע על הדף

• דף זה נערך לאחרונה ב־07: 33, 21 באוקטובר 2018.
• התוכן זמין לפי תנאי Attribution-Noncommercial 3.0 Unported אלא אם
נאמר אחרת.

• מדיניות הפרטיות

• אודות ויקישיבה

• הבהרה משפטית

• תצוגה למכשירים ניידים

• שו"ת קול מבשר חלק ב סימן לא
• ע"ד הריב אשר נתהווה בבהכנ"ס דחבורת תלמוד תורה דפ"ק טשערנוויץ, אודות אמירת עלינו לשבח אחר תפלת שחרית של שבת, אשר אנשים אחדים מתי מספר רוצים להנהיג כעת בבהכנ"ס הנ"ל לומר עלינו גם בשחרית של שבת, ורוב גדול מהמתפללים שם מתנגדים לזה בכל תוקף באמרם כי בכל בתי כנסיות שבעירנו (קרוב לשמונים כן ירבו) אין אומרים עלינו בשבת רק במוסף זולת בבהכנ"ס אחד לבדו אומרים גם בשחרית וגם בבהכנ"ס החדש הלז דחברת ת"ת מיום הוסדו עד היום זה שנה ורבע לא אמרו עלינו בשחרית של שבת ולכן אין מניחים להנהיג חדשות, ודבר זה הסיב מחלוקת עצומה, ושני הצדדים הגישו תעצומותיהם לפני בצירוף הבד"צ דפה לשמוע דעת תורה בזה.

• הנה ברמב"ם ובסידור רב עמרם גאון ובאבודרהם ובדברי המחבר בש"ע או"ח לא מוזכר כלל לומר עלינו אחר התפלה אך הוא ברוקח ובכלבו ובטור סי' קל"ג ובהגהות רמ"א בש"ע או"ח סי' קל"ב. והטעם שאומרים עלינו לשבח בסיום התפלה כתב הב"ח ריש סי' קל"ג שהוא כדי לתקוע בלבנו קודם שנפטרים לבתינו יחוד מלכות שמים וכו' ע"ש, ואפשר מטעם זה יש מקומות שאין אומרין אותו בתפלת מנחה (וכמ"ש המג"א סי' קל"ב סק"א בשם תולעת יעקב) משום דזה תקנו

דוקא קודם שהולכין לבתיהם משא"כ לאחר מנחה ברוב המקומות אין נפטרין לבתיהם רק מתפללין מעריב אח"כ. ולפי"ז גם בתפלת שחרית של שבת אין לומר עלינו כיון שאין נפטרין לבתיהם אז רק מתפללין מוסף אח"כ. (ולפי מה שמסים /שמסיים/ הב"ח ר"ס קל"ג בטעם אמירת עלינו קודם שנפטרים לבתינו כדי שתתחזק האמונה בלבנו שאז גם כשיעסוק במשא ומתן עם העכו"ם לא נפנה לבבינו אל האלילים וכו' ע"ש א"כ בשבת דלא שייך ה"ט כיון שאינו עוסק אז במשא ומתן אין לומר עלינו בשום תפלה, וכן נראה דעת הטור שלא הזכיר מענין אמירת עלינו רק בחול אחר שחרית בר"ס קל"ג ובסי' רל"ז /או"ח/ אחר תפלת ערבית, אבל בסוף סי' רל"ד אחר תפלת מנחה כתב ואומר קדיש שלם ונפטרין לבתיהם לשלום, ואחר תפלת ערבית של שבת בסי' ע"א ואחר תפלת שחרית של שבת בסי' ר"פ ואחר תפלת ערבית בסי' רל"ז ואומר קדיש שלם ואתה הראית קודם קריאת ס"ת ע"ש. והיינו משום דשבת אין עוסקין במו"מ אחר שנפטרין לבתיהם, וגם אחר ערבית דחול נפטרין לבתיהם ואינו עוסק במשא ומתן בלילה).

גם יש להביא ראיה ברורה דאמירת עלינו היא רק דוקא אחר מוסף ולא אחר שחרית ממ"ש הב"ח בסוף סי' קל"ב והובא ג"כ בטו"ז סי' קל"ג סק"ג בשם ר' יעקב פולאק ז"ל דמדהא דאיתא בירושלמי דפי תפלת השחר (הלכה ו') שצריך לשהות אחר תפלת שחרית כדי הילוך ד' אמות קודם תפלת מוסף לפיכך נראה שתקנו לומר אשרי בינתיים ליחידים ואגב היחידים תקנו לומר אף בצבור אף על פי דיש שהות הרבה בקריאת התורה ושאר דברים ומה שנהגו לומר קודם תפלה אשרי יושבי זה מפני שהוא לשון המתנה דהיו שוהין שעה א' קודם תפלה ולאחר תפלה היו שוהין ג"כ שעה אחת לפיכך נראה שתקנו לומר עלינו לשבח עכ"ל. ומבואר מזה דאין אומרים עלינו בין תפלת שחרית למוסף רק אחר מוסף.

- אמנם אף שמוכח מדברי הפוסקים שלא לומר עלינו בין שחרית למוסף וכן מנהג רוב העולם, בכ"ז במקומות שנהגו לאמרו יחזיקו במנהגם. אבל בנדון דידן בבהכ"ס חדש דחבורת ת"ת שנתקבצו אליו אנשים מבתי כנסיות רבים שבעיר ורובם ממקומות שנהגו שלא לומר עלינו בין שחרית למוסף גם עתה צריכים לנהוג כן והמיעוט נגררים אחריהם כדאמרינן במס' ב"מ דף פ"ג ע"ב וליחזו היכי נהיגי בעיר חדשה וניחזי מהיכא אתו בנקוטאי וכתב שם הנמוק"י בשם הרשב"א והר"ן ומדאמרינן הכא וניחזי מהיכא אתו כלומר וינהגו כנוהג אותו מקום שבא משם שמעינן דכל עיר חדשה אם נודע רוב אנשיה מהיכן באו הכל כנוהג אותו מקום שבאו משם עכ"ל וכן פסק הרמ"א בש"ע חו"מ סי' של"א ס"א והפר"ח א"ח סי' תצ"ו. ובפרט אחר שכבר נקבע המנהג בבהכ"ס הלז זה ט"ו חדשים שלא לומר פשיטא דאין לשנות מנהגם כעת כמ"ש המג"א ריש סי' ס"ח בשם הירושלמי ובשם האר"י ז"ל, ועי' תשו' חת"ס חאו"ח סי' ט"ו, וחת"ס חחו"מ סי' קפ"ח. וכל שכן שדעת המרובים היא גם עתה שלא לומר עלינו רק פעם אחת אחר מוסף. ולא מיבעיא לדעת הרמ"א בש"ע או"ח סי' קפ"ח ס"ז דיעלה ויבוא כיון שיש בו הזכרת שמות אסור לאומרו אם אינו מחויב ע"ש א"כ גם עלינו לשבח הוא כן ויש במנהג המרובים חומרא. אך גם לפ"ד המג"א שם /סי' קפ"ח/ ס"ק י"א דאין איסור בזה משום ברכה שאינה צריכה ע"ש הרי כתבו הפוסקים דבמידי דמנהגא המיעוט נגררים אחר הרוב בין לחומרא בין לקולא (גם יש בו משום טורח הצבור לפי דעת המרובים) וכבר כתב הרא"ש בתשובה כי כל עסק רבים אמרה תורה אחרי רבים להטות ועל כל ענין שהקהל מסכימים הולכים אחר הרוב והיחידים צריכים לקיים כל מה שיסכימו הרבים דאל"כ לעולם לא יסכימו הקהל על שום דבר אם יהיה כח

ליחידים לבטל הסכמתם ע"ש. ואחז"ל לעולם אל ישנה אדם מפני המחלוקת וגדול השלום ועיי
רא"ש פ"ד דפסחים סוף סימן ס"ד. ומעתה הקולות יחדלון וכל העם על מקומו יבוא בשלום, וה'
יפרוש סוכת שלום עלינו ויקבץ פזורינו במהרה בימינו.
• כעתירת המדבר בצדקה משלם ראטה

•

•